

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

2024 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

галузь знань _____ 08 Право _____

спеціальність _____ 081 Право _____

освітня програма _____ 081 Право _____

вид дисципліни _____ обов'язкова _____

факультет _____ юридичний _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою юридичного факультету протокол № 1 від 26 серпня 2024 року.

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Воронов Марк Миколайович, завідувач кафедри конституційного і муніципального права, к.ю.н., доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права протокол № 11 від 26 серпня 2024 року

Завідувач кафедри конституційного і муніципального права Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми перший (бакалаврський) рівень вищої освіти за спеціальністю 081 Право

Гарант освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право доктор юридичних наук, професор

 Дмитро ЛУК'ЯНЕЦЬ

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол № 1 від 28 серпня 2024 року

Голова науково-методичної комісії

 Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Програму навчальної практики складено відповідно до освітньо- професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалаврів зі спеціальності (напряму) 081 Право.

Практика є обов'язковим компонентом програми підготовки фахівців із вищою освітою. Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення у разі одержання необхідного обсягу практичних знань і умінь відповідно до стандартів освіти.

1. Опис навчальної практики

1.1. Мета навчальної практики – формування та розвиток у студентів професійних компетентностей, оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці їхньої майбутньої спеціальності.

1.2. Основні завдання навчальної практики:

- ознайомлення студентів зі специфікою майбутньої професії юриста;
- закріплення знань з конституційного права України, конституційного процесуального права, міжнародного права та навичок їх застосування;
- розвинення навичок самостійної пошукової та аналітичної діяльності, самоорганізації та виконавської дисципліни, творчого підходу до розв'язання навчальних завдань;
- вироблення професійної позиції щодо пріоритету прав людини;
- просунення у володінні юридичною термінологією, письмовою мовою та вмінні вести публічне обговорення проблематики з конституційного права України, конституційного процесуального права.

1.3. Характеристика навчальної практики: навчальна практика студентів заочного відділення юридичного факультету є складовою частиною процесу підготовки спеціалістів, обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття відповідного кваліфікаційного рівня. Навчальним планом передбачено проходження студентами навчальної практики на третьому курсі. Базами практики для студентів є кафедри юридичного факультету імені В.Н. Каразіна.

Кількість кредитів: 5 Загальна кількість годин: 150 Нормативний модуль. Семестр: 6 Вид контролю: залік

1.4. Заплановані результати практики (рівень знань, умінь, навичок, яких студенти мають досягти на кожному етапі практики)

2. Зміст та організація проведення навчальної практики

1. *Предметом* навчальної практики на кафедрі конституційного і муніципального права є чинне конституційне законодавство України, наукова юридична література, національна судова практика, акти конституційного провадження.

Науковий фундамент проходження навчальної практики складають методи формальної та діалектичної логік, системного аналізу, аксіоматичний та порівняльний методи. Інші методи можуть обиратись та застосовуватись за умови відсутності суперечності з названими.

2. *Організація навчального процесу* - здійснюється на основі відповідних законів України, Положень, стандартів освіти і науки, Статуту Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна та положення про юридичний факультет та кафедру конституційного і муніципального права.

Проходження навчальної практики на кафедрі конституційного і муніципального права здійснюється у таких *формах*: одержання настанови, планування та облік навчально-дослідної діяльності, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, попередній захист та захист матеріалів практики.

Одержання настанови полягає в особистій присутності на груповій консультації, отриманні індивідуального завдання та постанові на облік у керівника групи практики.

Планування та облік навчально-дослідної діяльності полягає в складанні пропозицій щодо хронологічного порядку та методології розв'язання навчально-дослідних завдань («План проходження навчальної практики»), обґрунтуванні обраних порядку та методології, а також у ретельному та правдивому вказуванні фактично здійснених дій. Заохочується аналіз помилок планування.

Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання полягає у розв'язанні навчальних завдань та підготовці матеріалів практики згідно з цими методичними рекомендаціями. Процес самостійної роботи по виконанню індивідуального навчально-дослідного завдання фіксується в щоденнику практики, організованість, адекватність та охайність ведення якого також підлягають оцінюванню.

Попередній захист матеріалів практики полягає у наданні на перевірку безпосередньому керівнику практики (керівнику групи практики) матеріалів практики та доповіді про зміст та підсумки проходження навчальної практики. Оцінюванню підлягають якість розв'язання навчально-дослідних завдань, номенклатура та обсяг наданих документів, правильність їх оформлення. Крім виконавського аспекту, керівник практики оцінює самостійність та організованість практиканта, планомірність, наукову обґрунтованість та творчу складову навчально-дослідної діяльності. За підсумками попереднього захисту матеріалів практики керівником практики складається письмовий акт.

Захист матеріалів практики полягає у публічній (як правило на засіданні кафедри) доповіді про зміст та підсумки проходження навчальної практики. Окрім вищевказаного оцінюванню підлягають навички усної професійної мови, аргументування та вміння вести дискусію.

3. *Взаємозв'язок з навчальними дисциплінами.* Успішне проходження навчальної практики на кафедрі, перед усе базується на успішному оволодінні курсами «Конституційне право України», «Муніципальне право», «Міжнародне право». Втім, обов'язковим є звернення до окремих положень інших юридичних та неюридичних дисциплін:

- *логіки* – при використанні логічних методів (індукції, дедукції, традукції, аналізу, синтезу та ін.);

- *філософії* – при вивченні питань про детермінацію в конституційному та міжнародному праві, співвідношення загального, особливого та окремого;

- *теорії держави та права* - для засвоєння понятійного апарату, єдиного для всіх юридичних наук, що є необхідною базою для вивчення галузевих правових дисциплін, у тому числі конституційного та міжнародного права.

4. Керівник практики може надавати індивідуальні консультації як безпосередньо так й в дистанційній формі. Консультування практиканта має сприяти його орієнтуванню в масиві інформації, проте не може підміняти його самостійної роботи, а навпаки, повинно стимулювати вироблення ініціативності та навичок з самоорганізації.

5. *Організаційна форма та методичні засоби поєднання теорії та практики:*

- навчальна практика на кафедрі орієнтована на наближення навичок застосування норм права до потреб захисту прав людини і громадянина;

- обов'язковим є уважне ставлення до реквізитів правових актів, як складова професійної діяльності в галузі юридичної діяльності;

- при розв'язанні навчально-дослідних завдань належить звертатись до чинного законодавства, матеріалів судової практики, як національної так й міжнародної, та відповідних зразків процесуальних документів.

Організаційні форми і методичні засоби контролю успішності студентів включають поточний самоконтроль за допомогою плану проходження навчальної практики та контроль який здійснює керівник практики; підсумковий контроль – у формі попереднього захисту та захисту матеріалів практики.

Результати захисту матеріалів практики оцінюються за двобальною («зараховано», «не зараховано») та стобальною національною шкалою, а також шестибальною шкалою ECTS і вносяться в екзаменаційну відомість та залікову книжку.

6. *Вказівки з інформаційно-методичного забезпечення самостійних занять студентів.* Інформаційно-методичну базу необхідну для самостійного розв'язання навчально-дослідницьких завдань складає ця програма.

Підготовка до написання навчально-дослідницької роботи. Для написання навчально-дослідницької роботи необхідно провести пошук нормативного матеріалу, наукових праць та навчальних матеріалів за обраною темою, вивчити відібрані матеріали, проаналізувати їх та закріпити результати цього у письмовому вигляді. Зміст роботи повинен відповідати визначеній темі.

При написанні навчально-дослідницької роботи необхідно використовуватитакі джерела:

- Конституція України й інші нормативні акти;
- Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Європейська конвенція);
- Рішення Європейського суду з прав людини;
- Науково-практичні коментарі до Конституції України;
- Рішення Конституційного Суду України;
- Підручники та навчальні посібники з конституційного та міжнародного права;
- Монографічну літературу та наукові статті;
- Матеріали опублікованої та неопублікованої юридичної (в тому числі і судової) практики;
- Інтернет-ресурси: [\(http://zakon2.rada.gov.ua/laws/;](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/)
http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Decisions+and+judgments / HUDOC +database; <http://www.echr.ru/documents/decisions.htm>);
- Інші джерела, необхідні в силу специфіки теми.

Перед початком безпосереднього написання роботи студент повинен уважно вивчити всі рекомендовані до теми джерела. При цьому доцільно робити виписки з нормативних актів,

книг, статей, інших джерел, помічаючи в чернетці ті сторінки та видання, що найбільш важливі при висвітленні відповідних питань теми роботи.

Написання роботи – це систематизований, грамотний та самостійний виклад студентом основних відомостей з теми, що відображає його розуміння певних наукових проблем конституційного або міжнародного права.

При використанні літературних та інших нормативних матеріалів необхідно давати відповідні посилання на ці джерела в суровій відповідності до встановлених правил (стандартів). Запозичення тексту з чужих літературних та наукових творів без відповідного посилання на них забороняється. Відсутність посилань на використану літературу та запозичення тексту з чужих літературних творів без посилання на них тягне за собою безумовне повернення роботи для повторного виконання.

Типовий план навчально-дослідницької роботи

1. Вступ (обґрунтування проблематики та методології роботи).
2. Вирішення аналітичного завдання з конституційного або муніципального права.
4. Вирішення конкретних фабул задач.
5. Список використаних нормативних актів і літератури.

Обсяг навчально-дослідницької роботи та її оформлення Орієнтований обсяг роботи – 30-40 друкованих сторінок формату А-4. Текст викладається лише на одній сторінці листа грамотно, акуратно, з полями 30, 20, 10, 20 мм, вирівнювання за шириною сторінки. Листи роботи повинні бути зшиті і пронумеровані.

Будь-які скорочення слів, понять у викладі роботи (в заголовках, підзаголовках, плані, тексті, посиланнях на джерела та ін.), крім загальноприйнятих (наприклад, КСУ, ВРУ, ст.) неприпустимі.

В роботі повинен бути титульний лист, на якому зазначається:

Найменування Університету;

Найменування факультету та кафедри;

Повне та точне найменування теми навчально-дослідницької роботи; Прізвище, ім'я та по батькові автора, курс, факультет та номер учбової групи; Місце (місто) та рік виконання роботи.

Визначення теми індивідуальної навчально-дослідницької роботи Тема роботи обирається згідно варіанту, який визначається в залежності від реєстраційного номера студента у списку студентів, який знаходиться на кафедрі.

Визначена тема роботи може бути уточнена керівником, а в окремих випадках студент може самостійно сформулювати та запропонувати тему, якщо її немає впереліку. Але в цьому випадку він повинен **обов'язково** узгодити її з керівником та отримати на це його згоду.

Після визначення теми студент повинен уважно ознайомитися з методичними рекомендаціями по її виконанню, приблизним Планом роботи і списком рекомендованої літератури, і лише після цього приступити до її виконання.

3. Вимоги до баз навчальної практики

Практика студентів Університету проводиться на базах практики, які забезпечують виконання робочої програми практики для відповідних рівнів вищої освіти, або в підрозділах Університету, що відповідають вимогам до баз практики.

Підприємства, установи та організації, які залучаються для проведення практики студентів, повинні відповідати таким вимогам:

- наявність структур, що відповідають спеціальностям (напрямам підготовки, спеціалізаціям), за якими здійснюється підготовка фахівців в Університеті;
- забезпечення кваліфікованого керівництва практикою студентів;

- надання студентам на час практики робочих місць;
- надання студентам права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання робочої програми практики.

4. Індивідуальні завдання з практики Варіант 1.

1. Заповніть порівняльну таблицю, у якій порівняйте депутатський запит та депутатське звернення. Складіть та надайте депутатський запит та депутатське звернення.

Критерій порівняння	Депутатський запит	Депутатське звернення

2. Задача 1.

Ректор державного інституту, зважаючи на скрутне становище та підвищення вартості комунальних послуг, видав наказ про скорочення аудиторного фонду на третину шляхом переведення студентів на двозмінну систему навчання для можливості здавати вивільнені приміщення у оренду осередкам політичних партій. Вільні приміщення взяв у оренду на п'ять років осередок однієї політичної партії, який прикрасив стенд у холі університету власною символікою та проводив агітаційну діяльність серед студентів інституту. Оцініть правомірність дій ректора та представників політичної партії. Які повноваження стосовно нерухомого майна має політична партія згідно чинного законодавства? Чи зміниться вирішення задачі, якщо замість політичної партії приміщення взяла в оренду на той самий строк приватна фірма по виробництву канцелярських товарів.

3. Задача 2. Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

Пан Д. народився в 1959 році і проживає у місті Харків. Будучи на той момент безробітним, у вересні 2015 року заявник звернувся в Харківський міський центр зайнятості (далі - центр зайнятості) з проханням знайти йому підходящу роботу.

2 вересня 2015 року центр зайнятості видав заявнику направлення на працевлаштування в ТОВ «Весна» на посаду комірника. У той же день заявник прийшов з направленням на працевлаштування на вищевказане підприємство.

Представник відділу по роботі з кадрами ТОВ «Весна», не задавши заявнику жодних питань щодо стажу його попередньої роботи і не переглянувши його трудову книжку, прийняла рішення про відмову у працевлаштуванні. При цьому, в направлення на працевлаштування була внесена наступний запис: кандидатура не відповідає вимогам - обмеження за віком до 30 років.

Варіант 2.

1. Заповніть порівняльну таблицю, у якій перерахуйте основні відмінності мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем за сформульованими Вами критеріями. Охарактеризуйте виборчу систему України.

Критерій порівняння	Мажоритарна	Пропорційна	Змішана

2. Задача 1.

Громадянин Молдови Самойлов, який постійно проживав на законних підставах на території України протягом останніх шести років, вирішив набути українського громадянства. Для цього ним було подано всі документи, які підтверджували виконання ним всіх вимог щодо прийняття в громадянство, встановлених законом, окрім вимоги володіння державною мовою або її розуміння в обсязі, достатньому для спілкування. Протягом наступних трьох місяців Указом Президента України Самойлова було прийнято до громадянства України.

Проаналізуйте, за яких обставин Самойлова можна прийняти до громадянства України без виконання вищенаведеної вимоги, встановленої законом. Складіть та додайте відповідну заяву про прийняття до громадянства України та Указ Президента України.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

Журналіст А. у своїй аналітичній статті у ЗМІ процитував висловлювання політика, зокрема, стосовно необхідності підвищення вікового цензу на отримання дозволу на користування вогнепальною зброєю. Після виходу у світ газети політик В. подав до відповідного суду позов, в якому вказав, що цитата була спотворена та перекручена, чим порушено його право на ділову репутацію і вимагав виплатити йому 10 тисяч гривень моральної шкоди. Газета протипозову заперечувала.

Варіант 3.

1. Складіть порівняльну таблицю, де вкажіть схожі та відмінні риси конституційного подання, конституційного звернення та конституційної скарги до Конституційного Суду України. Складіть та надайте проекти конституційного подання, конституційного звернення та конституційної скарги.

2. Задача 1

Громадянин Молдови прибув до України для вступу на навчання до одного з Харківських національних університетів. Під час надання ним необхідних для вступу документів член приймальної комісії повідомив абітурієнту, що він може складати вступні іспити лише на відділення навчання на яких здійснюється на контрактній основі.

Чи не порушено у даному разі університетом конституційний принцип, відповідно до якого іноземці, які перебувають на законних підставах в Україні користуються тими ж правами та несуть ті ж обов'язки, що й громадяни України? Відповідь обґрунтуйте.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

Син заявниці С. загинув у дорожньо-транспортній пригоді. Кримінальна справа була порушена лише на 10 день після випадку і розслідування не проводилося. Розслідування по справі тривало майже 3 роки.

Мати С. за час розслідування кримінальної справи з багато чисельними скаргами на дії слідства зверталась до посадових осіб міліції та прокуратури різних рівнів. Їй не повідомляли про рішення щодо визнання її потерпілою, не повідомляли про закриття кримінальної справи, а також не надавали жодної можливості ознайомитися з матеріалами розслідування. Про закриття кримінальної справи заявниця кожного разу дізнавалася від вищого органу прокуратури.

Слідство проводилося неналежно, з великим затримками у часі та з численними порушеннями національного законодавства. Наприклад, у справі відсутні результати експертизи на вміст алкоголю в крові водія, що збив її сина, хоча вони є важливими для розслідування. У наслідок повільного розслідування певні слідчі дії не були проведені, а певні були проведені із запізненням.

Варіант 4.

1. Дайте визначення поняття законодавчого процесу. Назвіть та охарактеризуйте стадії законодавчого процесу. Надайте проект закону України та всі необхідні супроводжувальні документи до нього.

2. Задача 1.

Конституційний Суд України за результатом розгляду справи за конституційним поданням Президента України щодо конституційності окремих положень Закону України «Про вибори народних депутатів України» прийняв рішення про їх невідповідність Конституції України. Дане рішення було прийнято п'ятнадцятьма суддями. Троє суддів проголосували проти його прийняття, втім не виклали аргументи своїх позицій в Окремих думках суддів Конституційного Суду України. По закінченню голосування голова Конституційного Суду України звернувся до суддів, які проголосували проти прийняття вищезазначеного рішення, з проханням щонайшвидше надати йому їх Окремі думки з цього рішення Суду.

Чи зобов'язанні судді Конституційного Суду України, які проголосували протирішення Суду викласти позиції з цього приводу в окремих думках суддів Конституційного Суду України? Складіть та надайте проект окремої думки судді Конституційного Суду України.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав

людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

Заявники І. та В. знайомі з 2005 року. У них були дружні й близькі відносини, які не перервалися після того, як І. був направлений для відбування покарання.

У 2016 році І. та В. прийняли рішення вступити в шлюб, і звернулися з відповідною заявою до адміністрації колонії. Керівництво колонії відмовило у задоволенні такого прохання.

Заявники зверталися із заявами до Міністерства Юстиції України, Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, Державного Департаменту з питань виконання покарань, відділу реєстрації актів цивільного стану та отримували вмотивовану відповідь про те, що існує проблема реалізації деякими особами, які відбувають покарання у виправних установах, свого права на шлюб.

Варіант 5.

1. Проаналізуйте текст Конституції України, Регламенту Верховної Ради України, інші нормативно-правові акти та складіть вичерпний перелік актів, які має право видавати Верховна Рада України. Детально охарактеризуйте кожен вид акту та надайте його правові характеристики.

2. Задача 1.

Члени дільничної виборчої комісії разом з уповноваженими особами політичних партій прибули до будинку де мешкав Петренко, який через стан здоров'я не мав змоги самостійно прийти на виборчу дільницю. Виборець, зустрівши вищезазначених осіб, дозволив пройти до свого помешкання для проведення голосування лише членам дільничної виборчої комісії, які й забезпечили його голосування. Свій вчинок Петренко аргументував конституційною гарантією недоторканості житла. Уповноважені особи політичних партій з приводу цього інциденту звернулися до суду щодо бездіяльності членів дільничної виборчої комісії у цьому випадку.

Чи обґрунтованим є вищезазначене звернення з позовом до суду? Складіть проект відповідного позову та рішення суду.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

У 1988 році заявниця Д. отримала ордер на квартиру та вселилася в неї. З 1995 року в родині заявниці Д. почалися проблеми зі здоров'ям - її дочці зробили операцію на грудях - видалили пухлину, у чоловіка заявниці з'явилася кіста в горлі, почалися проблеми з легенями, а у самої заявниці почалася алергія на медикаменти, стала йти кров з носа. З січня 1996 року вона стала інвалідом 3-ї групи.

У 2015 році заявниця звернулася до Київського районного суду з позовом, крім інших, до міського виконавчого комітету міста Харкова, в якому просила визнати квартиру, в якій проживала її родина непридатною для проживання. Вона також вимагала виділення іншої квартири та відшкодування моральної шкоди за завдані їй та її родині шкоди здоров'ю.

1 грудня 2015 року Київський районний суд відмовив заявниці у задоволенні її вимог. Це рішення районного суду заявниця оскаржила до апеляційного суду, посилаючись на неповне дослідження матеріалів справи, а також на ігнорування деяких медичних висновків. Апеляційний та касаційний судивідхилили відповідні скарги заявниці.

Варіант 6.

1. Проаналізуйте текст Конституції України, Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, Статут територіальної громади міста Харків, інші спеціальні нормативно-правові акти та складіть вичерпний перелік актів, які має право видавати Харківська міська рада. Детально охарактеризуйте кожен вид акту та надайте його правові характеристики. Складіть та додайте зразки таких актів.

2. Задача 1.

Слідчим Одеської міської прокуратури 5 вересня була винесена постанова про порушення кримінальної справи щодо народного депутата України Савченка. 6 вересня Президент України своїм указом достроково припинив повноваження Верховної Ради України та призначив позачергові парламентські вибори. Слідчий зважаючи на цей факт вирішив, що оскільки повноваження народного депутата України також припинено і почав проводити щодо нього досудове розслідування на загальних підставах.

Наскільки юридично вірними є процесуальні дії слідчого за даних обставин?

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

У січні 2010 року громадянка П., яка має загальний педагогічний стаж понад 20 років і все своє життя працювала в середній спеціалізованій школі № 5 звернулася до Київського районного суду міста Свалява з позовом про стягнення з Управління освіти Свалявської міської ради надбавки за вислугу років, а також допомоги на оздоровлення в розмірі 4 500 гривень. Рішенням суду їй присуджена грошова сума у розмірі 4 865 гривень 14 копійок.

Проте, це судове рішення не було виконане. Більш того, державні органи, які здійснюють виконання судових рішень, взагалі відмовилися його виконувати, закрили виконавче провадження й повернули виконавчий лист П.

1 грудня 2010 року виконавчий лист був повернений П. із причин відсутності коштів на рахунку боржника.

Варіант 7.

1. Дайте визначення поняття виборчого процесу. Назвіть та охарактеризуйте стадії виборчого процесу на прикладі виборів народних депутатів України.

2. Задача 1

Верховна Рада України прийняла Постанову, якою звільнила від займаної посади з 1 вересня 2015 року міністра економіки України у зв'язку з поведінкою, яка несумісна з діяльністю посадової особи. Міністр відмовився звільнити робоче місце та подав позов до суду, у якому посилався на недотримання норм Кодексу законів про працю України при його звільненні. Проаналізуйте ситуацію та наведіть аргументовану позицію суду з даного приводу. Складіть та надайте відповідну постанову, позов та рішення суду.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 6-7 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

I. в інтерв'ю ЗМІ дозволила собі такий вислів: "Не дозволяють ні рибу ловити, ні купатися і взагалі сказали, якщо загородив ліс, то з дітьми не можна буде ходити". Зазначена фраза була розміщена в сюжеті ЗМІ " Чи законно рубають дерева у Н-ському районі?", В якому, крім іншого, розповідалося про П.

П. звернувся до районного суду з позовом до I., в якому вимагав стягнути моральну шкоду та розмістити спростування на телеканалах, яке, на його думку, транслювали сюжет.

Варіант 8.

1. Визначте види актів реагування, які приймаються Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Рахунковою палатою, Антимонопольним комітетом України та органами прокуратури. Дайте їх характеристику. Завдання виконується у формі таблиці.

2. Задача 1

Прем'єр-міністр України звернувся з поданням до Верховної Ради України про звільнення Ткаченка з посади Міністра внутрішніх справ, яке було аргументоване неодноразовим порушенням ним урядової дисципліни. Верховна Рада України звільнила Ткаченка із займаної ним посади. останній не погодився зі своїм звільненням, оскільки при цьому не було дотримано норм Кодексу законів України про працю та з'явився з відповідним позовом до суду.

Як Ви вважаєте, яке повинен прийняти рішення суд виходячи з вищенаведених фактів та обставин? Складіть проект відповідного позову та рішення суду.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 7-8 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

До Вас звернулася дружина загиблого у робочий час. При цьому у зв'язку із секретністю роботи чоловіка їй відмовлено в ознайомленні з матеріалами розслідування. Вона оскаржила цю відмову у суді. Розгляд справи в першій інстанції переносився вже 12 разів з вини відповідача, який не з'являвся на засідання. Коли нарешті засідання відбулося, то суд відмовив у задоволенні позову. Апеляційний та касаційний суди підтвердили це рішення.

Варіант 9.

1. Які види актів уповноважений приймати Президент України? Розкрийте порядок їх прийняття. Охарактеризуйте кожний з видів актів Президента України (у формі таблиці).

2. Задача 1.

Сто сімдесят народних депутатів України подали до Верховної Ради України проект закону України про внесення змін до Конституції України. Проектом насамперед передбачалося розширення прав і свобод людини та громадянина, що підлягають обмеженню, закріплених у ст. 64 Конституції України. Законопроект було направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку щодо відповідності даного законопроекту вимогам ст.ст. 157 і 158 Конституції України.

Який висновок повинен ухвалити Конституційний Суд України виходячи з вищенаведених фактів? Складіть та надайте проект такого висновку.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі. Складіть та надайте 6-7 документів на підтвердження своєї думки, у тому числі скаргу до Європейського суду з прав людини.

Голова громадського об'єднання «Молодь» Ш. з колегами майже місяць пікетували Тендерну палату України (ТПУ). 1 серпня 2011 року під час чергового мітингу працівники міліції затримали заявника та протримали його у відділі протягом 5 діб.

Варіант 10.

1. Охарактеризуйте систему судоустрою України, які повноваження має кожна судова ланка. Складіть позов до всіх судових інстанцій, посилаючись безпосередньо на порушення норм Конституції України.

2. Задача 1.

Громадянин Росії С. незаконно перетнув кордон України та був затриманий працівниками митниці для дачі пояснень. У письмових поясненнях він звернувся до компетентних органів з проханням надати йому політичний притулок у зв'язку з тим, що він є особою, що постраждала від політичних переслідувань у Росії. Чи буде задоволено клопотання С.? Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав

людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі.

Громадянин України А. прийшов на виборчу дільницю у день виборів Президента України та не знайшов себе у списках виборців. Голова комісії пояснив йому, що це сталося оскільки А. лише 2 роки зареєстрований за даною адресою, а списки були скопійовані зі списків з минулих виборів.

Варіант 11.

1. Дайте визначення та охарактеризуйте конституційну реформу, коли в останнє вносились зміни до Конституції України та стосовно яких питань. Складіть порівняльну таблицю, у якій порівняйте Конституції 1996 та 2004 р.

2. Задача 1.

Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України “Про внесення змін до Конституції України”, яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки Конституційного Суду щодо відповідності цього законопроекту статтям 157, 158 Конституції України отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президенту України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов’язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його. Яким чином має бути вирішений цей спір? Які засоби охорони Конституції України можуть бути застосовані в цьому випадку?

3. Задача 2.

Проаналізуйте, чи було у даній ситуації порушення норм Європейської конвенції з прав людини та/чи інших міжнародних документів. Наведіть свої аргументи, які саме статті відповідних міжнародних документів було порушено та чи можливо звернення до міжнародних органів за захистом прав особи, інтереси якої було порушено. Якщо так, поясніть, які саме порушення можуть бути зафіксовані та яка процедура розгляду даної справи у відповідному міжнародному органі.

Громадянка М. позичила у приватної особи Б. гроші у розмірі 50 тис. грн. під заставу своєї двокімнатної квартири. У зв’язку з тим, що вона не повернула зазначену суму виконавча служба виставила її квартиру на аукціон, де її придбав Б. В результаті пані М. зі своїми трьома повнолітніми дітьми залишилась на вулиці.

5. Вимоги до звіту про навчальну практику

ЗВІТ

Про проходження навчальної практики студента 3 курсу, групи ... юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна ПБ, який проходив практику на кафедрі конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна у період з ...

ВІДГУК КЕРІВНИКА ПРАКТИКИ

На роботу студента курсу, групи ..., юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна ПІБ, який проходив практику на кафедрі конституційного і муніципального права юридичного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна у період з ... Темою навчальної практики студента ПІБ є ... У ході проходження навчальної практики студент проявив себе ...

Керівник навчальної практики: доцент кафедри конституційного і муніципального права, к.ю.н. Данічева К.

«Затверджую»

(посада, прізвище
ініціали керівника практики)

« ____ » _____ 20__ р.

ПЛАН

проходження практики з відмітками про виконання та обґрунтуванням
хронологічного порядку та методології розв'язання навчально-дослідних
завдань

№ з/п	Заходи	Термін виконання	Відмітка про виконання

Порядок ведення плану проходження практики.

1. Керуючись програмою та індивідуальним завданням студент складає план проходження практики і затверджує його у свого керівника.
2. План проходження практики складається для кожного студента індивідуально.
3. У плані проходження практики слід передбачити час на збирання матеріалу для оформлення звіту про практику.

(назва вищого закладу освіти)

(назва
факультету)

(назва кафедри)

ЩОДЕННИК
практики

(прізвище, ініціали студента)

(місто, рік)

6. Підбиття підсумків навчальної практики

Проходження навчальної практики на кафедрі конституційного і муніципального права здійснюється у таких *формах*: одержання настанови, планування та облік навчально-дослідної діяльності, виконання індивідуального навчально-дослідного завдання, попередній захист та захист матеріалів практики.

Попередній захист матеріалів практики полягає у наданні на перевірку безпосередньому керівнику практики (керівнику групи практики) матеріалів практики та доповіді про зміст та підсумки проходження навчальної практики. Оцінюванню підлягають якість розв'язання навчально-дослідних завдань, номенклатура та обсяг наданих документів, правильність їх оформлення. Крім виконавського аспекту, керівник практики оцінює самостійність та організованість практиканта, планомірність, наукову обґрунтованість та творчу складову навчально-дослідної діяльності. За підсумками попереднього захисту матеріалів практики керівником практики складається письмовий акт.

Захист матеріалів практики полягає у публічній (як правило на засіданні кафедри) доповіді про зміст та підсумки проходження навчальної практики. Окрім вищевказаного оцінюванню підлягають навички усної професійної мови, аргументування та вміння вести дискусію.

7. Критерії оцінювання результатів навчальної практики

Організаційні форми і методичні засоби контролю успішності студентів включають поточний самоконтроль за допомогою плану проходження навчальної практики та контроль який здійснює керівник практики; підсумковий контроль – у формі попереднього захисту та захисту матеріалів практики.

Результати захисту матеріалів практики оцінюються за двобальною («зараховано», «не зараховано») та стобальною національною шкалою, а також шестибальною шкалою ECTS і вносяться в екзаменаційну відомість та залікову книжку.

8. Методи контролю та схема нарахування балів

Сумарна оцінка за практику виставляється за такою системою:

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за всі види діяльності протягом практики	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно	
70–89	добре	

50–69	задовільно	зараховано
1–49	незадовільно	не зараховано

9. Рекомендована література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015 (дата звернення 25.03.2018).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 року URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 25.03.2018).
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення 25.03.2018).
5. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення 25.03.2018).
6. Європейська конвенція з прав людини: Конвенція про захист основних прав і свобод людини. Рим, 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 26.03.2018).
7. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст.429.
8. Акт проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст.502.
9. Закон України „Про всеукраїнський референдум” від 6 листопада 2012 р. № 5475-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 44-45. ст.634.
10. Закон України „Про національні меншини в Україні” від 25 червня 1992 р. № 2494-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 36. Ст. 529.
11. Закон України “Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні” від 11 грудня 2003 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 1. Ст. 4.
12. Закон України „Про громадянство України” від 18 січня 2001 р. № 2235-III (із змін.) *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 13. Ст.65; 2005. № 30. Ст. 408.
13. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 р. № 3773-VI. *Голос України*. 2011. 25 жовтня. № 199.
14. Закон України „Про імміграцію» від 7 червня 2001 р. № 2491-III (із змін.) *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст.197.
15. Закон України „Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту” від 8 липня 2011 р. № 3671-VI. *Голос України*. 2011. 3 серпня. № 142.
16. Закон України «Про громадські об’єднання» від 22 березня 2012 р. № 4572-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст.1.
17. Закон України „Про політичні партії в Україні” від 5 квітня 2001 р. № 2365- III (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 23. Ст.118.
18. Закон України “Про благодійну діяльність та благодійні організації” від

- 05.07.2012 № 5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 25. Ст.252.
19. Закон України „Про молодіжні та дитячі громадські організації” від 1 грудня 1998 р. № 281-XIV (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 1. Ст. 2.
20. Закон України „Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991 р. № 987-XII (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 283.
21. Закон України „Про інформацію” від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII (зі змін.) *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
22. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р. № 2939-17 (зі змін.). *Відомості Верховної Ради*. 2011. №32. Ст.314.
23. Закон України “Про звернення громадян” від 2 жовтня 1996 р. (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
24. Закон України „Про Центральну виборчу комісію” від 30 червня 2004 р. №1932-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №36. Ст.448
25. Закон України „Про вибори народних депутатів України” від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. С. 16. Ст. 3526. 26. Закон України „Про вибори Президента України” від 5 березня 1999 р. №474-XIV в ред. Закону від 18 березня 2004 р. № 1630-IV (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 20-21. Ст.291.
27. Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 р. № 595-VIII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (дата звернення 26.03.2018).
28. Закон України “Про статус народного депутата України” від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII (в ред. Закону від [03.06.2014](#) р.), із змін. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 42. Ст.212.
29. Закон України „Про комітети Верховної Ради України” від 4 квітня 1995 р. № 116/95-ВР (із змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. Ст.134.
30. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 р. № 1861-VI (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №14-15; 16-17. ст.133.
31. Закон України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23 грудня 1997 р. №776/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. №20. Ст.99.
32. Закон України “Про Представництво Президента України в Автономній Республіці Крим” від 2 березня 2000 р. №1524-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. №21. Ст.158.
33. Закон України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13. Ст.222.
34. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 березня 2011 р. № 3166-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. С. 1696. Ст. 385.
35. Закон України “Про місцеві державні адміністрації” від 9 квітня 1999 р. №586-XIV (із змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №20-21. Ст.190.
36. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII (зі змін.). *Відомості Верховної Ради України*. 2016 № 31. Ст.545.
37. Закон України „Про Конституційний Суд України” від 13.07.2017 № 2136-VIII-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. ст.376.
38. Закон України "Про Вищу раду правосуддя" від 21 грудня 2016 р.

- Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 7-8. Ст.50.
39. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII (із змін.). *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 2-3 Ст.12.
 40. Закон України “Про столицю України – місто-герой Київ” від 15 січня 1999 р. №401-XIV. *Відомості Верховної Ради України.* 1999. №11. Ст.79.
 41. Закон України “Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим” від 10 лютого 1998 р. №90/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1998. №29. Ст.191.
 42. Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” від 21 травня 1997 р. №280/97-ВР (із змін.). *Відомості Верховної Ради України.* 1997. №24. Ст.170.
 43. Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. №13. Ст.91.
 44. Закон України “Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування” від 15 липня 1997 р. *Відомості Верховної Ради України.* 1997. №38. Ст. 249.
 45. Закон України “Про органи самоорганізації населення” від 11 липня 2001 р. (зі змін.). *Офіційний вісник України.* 2001. № 32. Ст. 1449.
 46. Закон України „Про статус депутатів місцевих рад” від 11 липня 2002 р. №93-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 40. Ст.290.
 47. Закон України “Про службу в органах місцевого самоврядування” від 7 червня 2001 р. №2493-III (із змін.). *Офіційний вісник України.* 2001. № 26.Ст. 1151.
 48. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. № 1085/2010. *Офіційний вісник Президента України.* 2010. 9 грудня. № 32. Спеціальний випуск. С. 3. Ст.1026.
 49. Указ Президента України “Деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади” від 24 грудня 2010 р. № 1199/2010 . *Офіційний вісник Президента України.* 2010. 24 грудня. № 34. Спеціальний випуск. С. 3. Ст.1087.
 50. Буроменський М. В. Звернення до Європейського Суду з прав людини (практика Суду й особливості українського законодавства). Х.: Фоліо, 2000. 32 с.
 51. Колодій А.М. Олійник А.Ю. Права, свободи та обов’язки людини і громадянина в Україні : Підручник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2008. 350 с.
 52. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я.Тацій (голова редкол.), О.В.Петришин (відп. секретар), Ю.Г.Барабаш та ін.: Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2011. 1128 с.
 53. Конституція України у судових рішеннях: / М.П.Орзіх, А.А. Єзеров, Д.С.Терлецький. К.: Юрінком Інтер, 2011. 432 с.
 54. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2008. 800 с.
 55. Конституційне право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Х.: Право, 2008. 416 с.
 56. Кравченко В. В. Конституційне право України: Навч. посіб. Вид. 6-те, випр. та доповн. К.: Атіка, 2009. 608 с.
 57. Курс конституционного права Украины. Том 1. Общая часть: Основы теории конституционного права. Учебник / под ред. М.А. Баймуратова и А. В. Батанова. Х.: Одиссей, 2008. 672 с.
 58. Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. К.: Алерта, 2011.

380 с.

59. Марцеляк О.В. Інститут омбудсмана : теорія і практика: Монографія. Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. 450 с.
60. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні : теоретичні і практичні аспекти забезпечення. К. : Логос, 2006. 416 с.
61. Серьогін В.О. Конституційне право України : навч. посіб. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2010. 368 с.
62. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посіб. / М. В. Мазур, С. Р. Тагієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 599 с.
63. Годика Ю.Н. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні. К. : Видавничий дім ІнЮре, 2004. 368 с.

Інформаційні ресурси

1. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі URL:
<http://eurocourt.in.ua/>
2. Європейський суд з прав людини. Офіційний сайт.
URL:<http://www.echr.coe.int/>